

ФОРМУВАННЯ БІОЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ

Гололобова Катерина Олександрівна,

кандидат філософських наук, доцент,

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

ORCID: 0000-0003-3343-5978

Кучеренко Інна Іванівна,

PhD педагогічних наук, доцент,

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

ORCID: 0000-0002-0734-6544

У статті розглядається важливість формування біоетичної компетентності у майбутніх докторів філософії в галузі «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення» в контексті сучасних вимог до освітньої підготовки. Актуальність теми обумовлена необхідністю інтеграції біоетики в навчальні програми, що регулюються чинним законодавством України, а також зростаючими вимогами до етичності наукових досліджень у медичній практиці. Автори підкреслюють, що формування загальнонаукових (філософських) компетентностей, таких як критичний аналіз, креативний синтез і дотримання принципів академічної доброчесності, є ключовими для підготовки молодих науковців. Стаття також висвітлює основні виклики, з якими стикаються заклади вищої освіти, такі як відсутність єдиних стандартів викладання біоетики, та пропонує стратегії для їх подолання, включаючи розробку міждисциплінарних програм і активне залучення фахівців з різних галузей. Автори акцентують увагу на міждисциплінарному характері біоетики, що вимагає інтеграції знань з медицини, філософії, права та соціальних наук. Залучення різних методів навчання, таких як кейс-методи та рольові ігри, сприяє глибшому розумінню етичних аспектів, що виникають під час клінічної практики та досліджень. Підкреслюється, що біоетика відіграє критичну роль у формуванні відповідальної медичної практики та забезпеченні довіри суспільства до наукових результатів. Стаття акцентує на необхідності систематичного підходу до викладання біоетики для розвитку професійних і етичних компетентностей майбутніх докторів філософії. Важливо зазначити, що формування біоетичної компетентності не лише покращує рівень підготовки фахівців, а й сприяє їхньому активному залученню в етичні дискусії, що виникають у медичній практиці. Це, в свою чергу, допомагає створити етичну культуру в медицині, що є вкрай важливим для розвитку суспільства в умовах сучасних викликів. Автори закликають до впровадження інноваційних підходів у навчальний процес, які б відповідали сучасним вимогам та стандартам, що дозволить підготувати фахівців, здатних ефективно вирішувати складні етичні питання у своїй практиці.

Ключові слова: біоетика, компетентність, доктор філософії, міждисциплінарний характер, етика, доброчесність, філософія.

Holobova Kateryna, Kucherenko Inna. FORMING BIOETHICAL COMPETENCE IN FUTURE DOCTORS OF PHILOSOPHY: CHALLENGES AND STRATEGIES

The article discusses the importance of developing bioethical competence among future Doctor of Philosophy candidates in the field of "Healthcare and Social Welfare" within the context of modern educational training requirements. The relevance of the topic is underscored by the necessity to integrate bioethics into curricula governed by current legislation in Ukraine, as well as the increasing demands for ethical standards in scientific research within medical practice. The authors emphasize that the formation of general scientific (philosophical) competencies, such as critical analysis, creative synthesis, and adherence to principles of academic integrity, is crucial for preparing highly qualified specialists. The article also highlights the main challenges faced by higher education institutions, such as the lack of unified standards for teaching bioethics, and proposes strategies to overcome these challenges, including the development of interdisciplinary programs and active engagement of professionals from various fields. The authors stress the interdisciplinary nature of bioethics, which requires the integration of knowledge from medicine, philosophy, law, and social sciences. The use of diverse teaching methods, such as case studies and role-playing, fosters a deeper understanding of the ethical aspects arising during clinical practice and research. It is emphasized that bioethics plays a critical role in shaping responsible medical practice and ensuring public trust in scientific outcomes. The article stresses the need for a systematic approach to teaching bioethics to develop the professional and ethical competencies of future Doctor of Philosophy candidates. Importantly, it notes that cultivating bioethical competence not only enhances the level of professional training but also

encourages active participation in ethical discussions that arise in medical practice. This, in turn, helps to establish an ethical culture in medicine, which is vital for societal development in the face of contemporary challenges. The authors call for the implementation of innovative approaches in the educational process that align with modern requirements and standards, enabling the preparation of specialists capable of effectively addressing complex ethical issues in their practice.

Key words: bioethics, competence, Doctor of Philosophy, interdisciplinary nature, ethics, integrity, philosophy.

Вступ. Формування освітньої складової для майбутніх докторів філософії відбувається відповідно до «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (в редакції від 19 травня 2023 р. № 502). Цей нормативний акт визначає основні принципи та вимоги до підготовки науковців, що є важливими для забезпечення якості освіти та науки в Україні. Освітня складова освітньо-наукової програми доктора філософії в галузі знань І «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення» визначає формування таких загальнонаукових (філософських) компетентностей, які передбачають формування певних навичок.

Здатність до критичного аналізу і креативного синтезу нових ідей: Ця компетентність дозволяє здобувачам адаптуватися до швидко змінюваного наукового середовища, генерувати нові підходи до вирішення проблем, що виникають у медичній практиці та дослідженнях. Критичний аналіз також сприяє розвитку навичок самоосвіти.

Здатність використовувати закони та категорії біоетики: Ця навичка є особливо важливою для планування та проведення наукових досліджень, оскільки біоетичні норми регулюють етичний аспект медичних практик. Вміння застосовувати ці норми допомагає уникати етичних конфліктів і забезпечувати безпеку учасників досліджень.

Здатність дотримуватись принципів академічної доброчесності: Ця компетентність передбачає усвідомлення важливості доброчесності у науковій діяльності, запобігання плагіату та інших форм неетичної поведінки. Академічна доброчесність є основою довіри до наукових результатів.

Здатність нести відповідальність за достовірність результатів: Це включає в себе усвідомлення наслідків своїх дій і рішень у науковій сфері, а також готовність виправляти помилки. Науковці повинні бути готові до критичного обговорення своїх досліджень.

Здатність дотримуватись етичних принципів при роботі з пацієнтами та лабораторними тваринами: Це передбачає повагу до прав пацієнтів, їхньої автономії та інформованої згоди. Дослідники зобов'язані дбати про добробут тварин, дотримуючись принципів 3R (Replacement,

Reduction, Refinement), які спрямовані на зменшення кількості тварин у дослідженнях та покращення їх утримання.

Ці знання та навички не лише забезпечують високий професіоналізм, але й сприяють розвитку суспільства в цілому. Вони дозволяють майбутнім науковцям підходити до вирішення складних проблем у галузі охорони здоров'я з етичної, правової та соціальної точки зору, що, в свою чергу, підвищує якість медичних послуг та довіру до медичної науки

Мета статті – аналіз та висвітлення значення викладання біоетики в підготовці докторів філософії в галузі «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення», виявити основні виклики, що виникають під час викладання біоетики, та запропонувати стратегії для їх подолання.

Аналіз літературних джерел. В європейській та світовій літературі давно обговорюється проблема впровадження біоетичної компетентності в навчальні програми майбутніх лікарів та науковців як невід'ємної складової. Основними джерелами є праці Тома Бічампа та Джеймса Чілдресса (принципологія) [1, 2].

Принципологічний підхід (The Four Principles): Основоположна праця Бічампа та Чілдресса «Принципи біомедичної етики» [1], де визначено чотири стовпи: автономія, благодіяння, нешкідливість та справедливість.

Модель ЮНЕСКО пропонує «Типову програму з біоетики» (Bioethics Core Curriculum), яка пропонує глобальний стандарт визначення компетентностей для студентів медичних та наукових спеціальностей [3].

Також є джерела, що розглядають біоетику як поєднання філософського аналізу та емпіричного наукового синтезу (Peter Horn, 2015). В даній статті автор наголошує, що в біоетиці філософія працює в партнерстві з цілою низкою інших дисциплін, включаючи інші медичні дисципліни. Слід також відзначити дослідження, що визначають стандарти наукової сумлінності та етичної експертизи як частину професійної ідентичності вченого (Adler & Zlotnik Shaul, 2012). В цій статті науковці приходять до висновку, що біоетика може слугувати свого роду профілактикою, вона значно знижує вигогідність егоїстичних проявів у науковця або прагнення до надмірного спрощення проблеми. Якщо науковець стоїть на

певній етичній позиції і відстоює цю точку зору, наділений глибоким філософським знанням, він буде дотримуватись цих принципів в будь-якій складній етичній ситуації для науковця.

У наукових публікаціях, присвячених біоетичній проблематиці можна виділити наступні підходи:

1. Деонтологічний підхід – орієнтація на обов’язки науковця та суворе дотримання кодексів (наприклад, Гельсінської декларації).

2. Утилітарний підхід: – оцінка компетентності через здатність науковця розраховувати баланс ризиків та користі для суспільства.

3. Казуїстичний підхід (Case-based) – здатність аналізувати конкретні клінічні та дослідницькі випадки, що є основою практичної підготовки PhD [2].

Виклад основного матеріалу. Викладання біоетики безперечно є міждисциплінарною проблемою, оскільки воно інтегрує знання, методи та підходи з різних галузей. Біоетика, як наука, виникла на перетині медицини, філософії, права, соціальних наук та етики, що робить її особливо складною для викладання та навчання. Взаємозв’язок галузей знань.

Біоетика визначає етичні норми, які регулюють дослідження в медицині та охороні здоров’я. Вміння застосовувати ці норми під час планування та проведення досліджень допомагає забезпечити етичність досліджень, уникати шкоди пацієнтам і досліджуваним об’єктам. Впровадження біоетичних норм підвищує довіру суспільства до медичної науки та її результатів, що є критично важливим для успішної реалізації медичних інновацій [6].

Одним із важливих аспектів біоетики є здатність дотримуватись етичних принципів при роботі з пацієнтами та лабораторними тваринами. Етичні принципи, що стосуються роботи з пацієнтами та тваринами, є основою для забезпечення добробуту всіх учасників дослідження. Це вклю-

чає знання про права пацієнтів, повагу до їхньої автономії та право на інформовану згоду. Дослідники в галузі «Охорона здоров’я та соціальне забезпечення» мають також дбати про добробут тварин, дотримуючи принципи 3R (Replacement, Reduction, Refinement), що передбачає зменшення кількості тварин та покращення умов їх утримання.

Важливою є роль біоетики у формуванні компетентностей доктора філософії лікаря-науковця. Вона забезпечує етичний каркас для прийняття рішень у наукових дослідженнях і клінічній практиці (див. рис. 1). Біоетика допомагає науковцям усвідомлювати етичні наслідки своїх рішень, що є критично важливим для формування відповідальної медичної практики.

Викладання біоетики вимагає інтеграції різних методів навчання, які сприяють глибшому розумінню та практичному застосуванню отриманих знань.

Біоетика має дуже тісний зв’язок з іншими галузями знань, які розкривають різні її аспекти (див. табл. 1).

Відсутність єдиних стандартів для викладання біоетики у різних закладах вищої освіти може призвести до нерівномірності в підготовці фахівців. Це може знизити якість наукових робіт майбутніх докторів філософії. Критичний аналіз та креативний синтез є основою наукового прогресу. Науковці повинні вміти оцінювати наявні дані, виявляти прогалини у знаннях і генерувати нові ідеї для вирішення актуальних проблем у галузі охорони здоров’я. Це важливо для: створення нових методів лікування, діагностики та профілактики захворювань; здатність швидко реагувати на нові виклики та епідемії, які можуть загрожувати здоров’ю населення. Саме тому методи вивчення біоетики мають носити міждисциплінарний підхід (див. табл. 2).

Рис. 1. Розвиток біоетичної компетентності в медицині

Таблиця 1

Зв'язок біоетики з іншими галузями знань

Галузь знань	Зв'язок з біоетикою	Формування знань
Медицина	Основи біоетики пов'язані зі специфікою медичних практик, досліджень та клінічної етики	Знання про медичні процедури, лікування та діагностику є необхідними для розуміння етичних дилем, з якими стикаються лікарі та пацієнти
Філософія	Біоетика спирається на філософські теорії, такі як деонтологія, утилітаризм та етика доброчесності	Ці теорії формують основи для формування знань щодо етичних проблем і прийняття рішень у сфері охорони здоров'я.
Право	Правові аспекти, такі як права пацієнтів, законодавство щодо досліджень на людях і правовий статус біологічних матеріалів, є критично важливими для біоетичного аналізу.	Розуміння правових норм допомагає формувати етичні стандарти в медичній практиці.
Соціальні науки	Дослідження соціальних, культурних та економічних аспектів охорони здоров'я є важливими для аналізу того, як етичні рішення можуть впливати на різні групи населення	Знання про соціологічні та антропологічні підходи дозволяють оцінювати вплив медичних практик на громади та суспільства

Викладання біоетики як міждисциплінарної проблеми стикається з кількома викликами. Одним із перших викликів є – відсутність чітких стандартів. Відсутність єдиних стандартів для викладання біоетики у різних закладах вищої освіти може призвести до нерівномірності в підготовці фахівців. Це може знизити якість наукових робіт майбутніх докторів філософії.

Викладання біоетики потребує від викладача постійного навчання та адаптації до нових знань, ознайомлення з законодавчою базою та підтримання знань про розвиток сучасної медичної науки.

Для подолання викликів міждисциплінарного викладання біоетики можна запропонувати кілька стратегій (див рис. 2). Розробка міждисциплінарних навчальних програм, створення курсів, які об'єднують знання з медицини, філософії, права та соціальних наук, може спростити інтеграцію знань і методів. Заохочення міжгалузевої співпраці (медицина, право, гуманітарні науки) для проведення спільних семінарів та досліджень.

Організація курсів підвищення кваліфікації для викладачів, щоб вони могли краще розуміти інші дисципліни та інтегрувати їх у викладання біоетики.

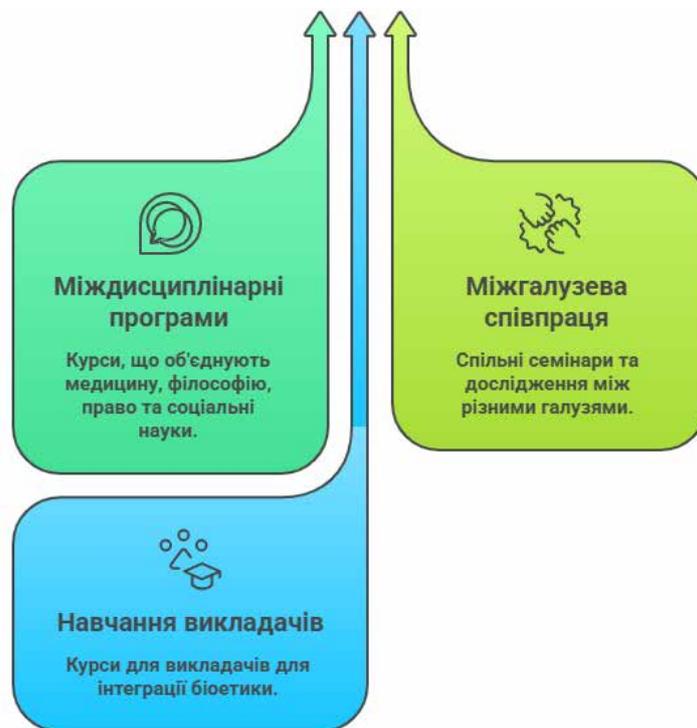

Рис. 2. Шлях до біоетичної інтеграції

Проблема викладання біоетики нерозривно пов'язана з академічною доброчесністю. Принципи академічної доброчесності є основою для наукової репутації. Вміння планувати та проводити дослідження з дотриманням цих принципів допомагає запобігти плагіату та іншим формам неетичної поведінки. Це важливо збереження наукової репутації: Дослідники, які дотримуються академічної доброчесності, підвищують довіру до своїх досліджень [7].

Відповідальність за достовірність результатів наукових досліджень є ключовою для професійної етики. Це включає вміння визнавати та виправляти помилки у дослідженнях, що покращує наукову практику.. Дослідники повинні бути готові до критичного аналізу своїх результатів і ділитися даними з іншими. Окрім того як наслідок цих проблем постає ще одна – застосування штучного інтелекту в медичній освіті та науці [8].

В грудні 2025 року Верховною радою України було прийнято Закон України «Про академічну доброчесність» [9].

В статті 6 зазначеного закону мова йде про «Академічну доброчесність в науковій діяльності», а саме: «Суб'єкти наукової і науково-технічної діяльності зобов'язані дотримуватися таких правил: дотримуватися цінностей, принципів і правил академічної доброчесності; забезпечувати прозорість наукового дослідження ... шляхом надання ... достовірної (правдивої) інформації про первинні дані дослідження, використані/застосовані методи, методика, матеріали, обладнання тощо, порядок проведення і результати власних досліджень, джерела використаної інформації, власну дослідницьку діяльність» [9].

Отже, загальнофілософська та біоетична компетентність є важливими складовими підготовки науковців, особливо в галузях, пов'язаних із охороною здоров'я та соціальним забезпеченням. Існує кілька підходів до їх визначення, які можна класифікувати на теоретичні, практичні та інтеграційні (див. табл. 3).

Одним з важливих методів засвоєння отриманих знань в біоетиці є оцінка власних компе-

Таблиця 3

Підходи до формування загальнофілософської та біоетичної компетентності

Теоретичні підходи	Філософський підхід	Підхід акцентує увагу на розвитку критичного мислення, здатності аналізувати та синтезувати філософські концепції, що стосуються етики, моралі та знання	Включає вивчення основних філософських течій, таких як деонтологія, утилітаризм та віртуетаризм, які можуть впливати на етичні рішення у науковій діяльності.
	Біоетичний підхід	Оцінює біоетичні принципи, такі як повага до автономії, добробуту та справедливості	Передбачає вивчення конкретних біоетичних дилем та їх розв'язання, що дозволяє науковцям отримати знання про етичні рамки у своїй практиці.
Практичні підходи	Кейс-метод	Використання реальних біоетичних ситуацій або сценаріїв для аналізу та обговорення	дозволяє науковцям застосовувати теоретичні знання у практичних умовах, розвиваючи навички ухвалення етичних рішень
	Семінари та тренінги	Проведення навчальних заходів, на яких обговорюються актуальні біоетичні питання, допомагає формувати навички критичного мислення та аргументації.	тренінги можуть включати рольові ігри, де учасники вживають різні ролі, щоб зрозуміти різні перспективи етичних дилем
Інтеграційні підходи	Міждисциплінарний підхід	Поєднання філософії, етики, медицини, права та соціальних наук для формування цілісного погляду на біоетичні питання	підхід забезпечує більш глибоке розуміння складних етичних проблем, з якими стикаються науковці в своїй діяльності
	Компетентнісний підхід	Визначає набір конкретних компетенцій, які повинні бути сформовані у майбутнього науковця	включає в себе не лише знання філософських та біоетичних концепцій, а й вміння їх застосовувати у практичних ситуаціях. Сюди входять такі компетенції, як: – Здатність до критичного аналізу етичних ситуацій. – Вміння аргументувати свої рішення на основі етичних принципів. – Здатність до міждисциплінарної комунікації з фахівцями з інших

тентностей. Проведення оцінки знань і навичок здобувачів на основі результатів їхньої роботи над науковими проектами, статтями або під час захисту дисертацій. Заохочення майбутніх науковців до самоаналізу своїх знань та етичних позицій, дозволяє їм усвідомлювати свої сильні та слабкі сторони у сфері біоетики та філософії.

Висновки. Викладання біоетики в контексті підготовки докторів філософії в галузі «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення» є важливим елементом, що потребує комплексного підходу. Біоетика, яка інтегрує знання з медицини, філософії, права та соціальних наук, не лише формує етичний каркас для наукових досліджень, а й забезпечує належну підготовку фахівців, здатних ефективно вирішувати складні етичні питання, що виникають у медичній практиці.

Викладання біоетики як міждисциплінарної проблеми є критично важливим для формування сучасного лікаря-науковця. Це передбачає не лише знання етичних принципів, а й уміння їх застосовувати в реальних ситуаціях, що виникають у медичній практиці. Міждисциплінарний підхід дозволяє майбутнім докторам філософії отримати всебічне розуміння етичних норм, які регулюють дослідження, а також навчитися адаптувати свої рішення до різних контекстів. Таким

чином, студенти здобувають навички критичного мислення, що дозволяє їм оцінювати етичні аспекти своїх дій і рішень.

Формування загальнонаукових (філософських) компетентностей у майбутніх докторів філософії має значення не лише для їхньої особистої професійної підготовки, а й для розвитку суспільства в цілому. Здатність до критичного аналізу, креативного синтезу нових ідей, дотримання принципів академічної доброчесності та етичних норм є основою для досягнення високого рівня професіоналізму. Вони забезпечують довіру до медичної науки, що є важливим аспектом для розвитку суспільства, оскільки безпека і добробут пацієнтів залежать від етичності медичних практик.

Отже, викладання біоетики є складним, але необхідним елементом підготовки майбутніх фахівців у галузі Охорони здоров'я. Інтеграція знань з різних дисциплін, розвиток ключових компетентностей та подолання викликів, пов'язаних із навчанням, є важливими аспектами для забезпечення високої якості освіти та наукових досліджень. Це дозволить формувати лікарів-науковців, які будуть здатні не лише досягати високих професійних результатів, але й приймати етичні рішення, що сприятимуть розвитку суспільства і довірі до медичної науки.

Список літератури:

1. Adler D., Zlotnik Shaul R. Disciplining Bioethics: Towards a Standard of Methodological Rigor in Bioethics Research. *Accountability in Research*, 2012. 19(3), 187–207. <https://doi.org/10.1080/08989621.2012.692971>
2. Agich G. J. The Question of Method in Ethics Consultation. *American Journal of Bioethics*, 2001. 1(4), 31–41. <https://doi.org/10.1162/152651601317139360>
3. Arras J. *Methods in Bioethics* (Vol. 1). Oxford University Press. 2017. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190665982.001.0001>
4. Crowden A., Gildersleeve M. Teaching Bioethics to Scientists. In *Educating for Ethical Survival*. 2020. (pp. 153–160). Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/S1529-209620200000024013>
5. DeGrazia David., Millum Joseph. *A theory of bioethics*. Cambridge University Press. 2021.
6. Hololobova K. O., Hrytsenko O. A., Kucherenko I. I. Motivating academic integrity: utilizing information resources in medical education. *Wiadomości Lekarskie*, 2025. (5), 1091–1098. <https://doi.org/10.36740/WLek/205376>
7. Kucherenko I. I., Mykytenko P. V., Gruzieva T. S., Chebotarenko A. H., Zolotov D. V., Hololobova K. O. RESEARCH OF READINESS FOR THE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN MEDICAL EDUCATION. *Clinical and Preventive Medicine*, 2025. (4), 86–92. <https://doi.org/10.31612/2616-4868.4.2025.11>
8. Peter Horn. The Philosophical Basis of Bioethics. *Clinical Therapeutics (Volume 37, Issue 6, June 2015)*, 2015. 37(6).
9. Закон України “Про Академічну Доброчесність,” Pub. L. 10392 (2025) 18.12.2025.

References:

1. Adler, D., & Zlotnik Shaul, R. (2012). Disciplining Bioethics: Towards a Standard of Methodological Rigor in Bioethics Research. *Accountability in Research*, 19(3), 187–207. <https://doi.org/10.1080/08989621.2012.692971>
2. Agich, G. J. (2001). The Question of Method in Ethics Consultation. *American Journal of Bioethics*, 1(4), 31–41. <https://doi.org/10.1162/152651601317139360>
3. Arras, J. (2017). *Methods in Bioethics* (Vol. 1). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190665982.001.0001>
4. Crowden, A., & Gildersleeve, M. (2020). Teaching Bioethics to Scientists. In *Educating for Ethical Survival* (pp. 153–160). Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/S1529-209620200000024013>
5. DeGrazia, David., & Millum, Joseph. (2021). *A theory of bioethics*. Cambridge University Press.
6. Hololobova, K. O., Hrytsenko, O. A., & Kucherenko, I. I. (2025). Motivating academic integrity: utilizing information resources in medical education. *Wiadomości Lekarskie*, (5), 1091–1098. <https://doi.org/10.36740/WLek/205376>

7. Kucherenko, I. I., Mykytenko, P. V., Gruzieva, T. S., Chebotarenko, A. H., Zolotov, D. V., & Hololobova, K. O. (2025). RESEARCH OF READINESS FOR THE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN MEDICAL EDUCATION. *Clinical and Preventive Medicine*, (4), 86–92. <https://doi.org/10.31612/2616-4868.4.2025.11>
8. Peter Horn. (2015). The Philosophical Basis of Bioethics. *Clinical Therapeutics* (Volume 37, Issue 6, June 2015), 37(6).
9. Law of Ukraine “On Academic Integrity” Pub. L. 10392 (2025) 18/12/2025.

Дата першого надходження статті до видання: 22.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.02.2026